

НЕЗАЛЕЖНА МЕДІЙНА РАДА

Висновок № 29

щодо матеріалу «“Под громкие аплодисменты не дали Томос”. Что означают решения Константинополя по Украине» на сайті «Страна.ua»

м. Київ

«24» жовтня 2018 р.

I. Обставини справи

1. 12 жовтня 2018 року до Незалежної медійної ради надійшло звернення Оксани Романюк розглянути й дати оцінку матеріалу «“Под громкие аплодисменты не дали Томос”. Что означают решения Константинополя по Украине», який було опубліковано на сайті «Страна.ua» 11 жовтня 2018 року¹. На її думку, матеріал містить перекручені факти, факти без джерел, практично незавуальовані ідеї щодо територіального поділу України між церквами, а також порушення ключових журналістських стандартів та дискримінацію за релігійною ознакою, оскільки ображаються почуття вірян УПЦ КП та УАПЦ.

2. 12 жовтня 2018 року Незалежна медійна рада, відповідно до пункту 12 Положення про Незалежну медійну раду, визнала звернення в цій справі прийнятним з огляду на важливість об'єктивного висвітлення суспільно-політичної тематики в українських медіа. Член Незалежної медійної ради Роман Головенко взяв самовідвід у цій справі через конфлікт інтересів із заявницею.

3. У матеріалі «“Под громкие аплодисменты не дали Томос”. Что означают решения Константинополя по Украине», останні зміни до якого були прийняті, відповідно до даних на сторінці, вже після прийняття справи до розгляду, журналістка видання «Страна.ua» Галина Студеннікова намагається пояснити читачам, що означає прийняття рішень на Вселенському Соборі у Стамбулі для України. У загальному вступі до матеріалу лунає фраза: *«Так, Константинополь фактично легалізував церкву Київського патріархата і УАПЦ, которые в православном мире считаются раскольниками. Также он “вернул” себе владения в Украине (пока, впрочем, только на бумаге)»*.

4. Навівши текст документа, прийнятого собором, журналістка переходить до його аналізу. Зокрема, про зняття анафем з патріархів УПЦ КП та УАПЦ вона відгукується так:

---

¹ <https://strana.ua/news/165843-snjatie-anafemy-s-filareta-i-druhie-reshenija-konstantinopolja-11-oktjabrja-chto-oni-oznachajut.html>

«Филарета и Макария в 90-х отлучили решением Русской православной церкви за создание раскольнических структур, которые в Украине известны как УПЦ КП и УАПЦ. Константинополь же сегодня решил, что он эту анафему не признает. Хотя до этого более двадцати лет мирился с тем, что два раскольничьих патриарха не состояли в каноническом общении с мировым православием. Уже одно это показывает, что сегодняшнее решение — чисто политическое». Стверджується, що Константинопольський патріарх Варфоломій «легалізував раскол в одной из крупнейших православных стран мира». Його дії у статті коментує представник УПЦ МП архієпископ Климент (Вечеря).

5. При коментуванні надання ставропігії видання використовує коментарі політолога Руслана Бортника: *«Параллельно Варфоломей и его Синод отменили право Московского патриарха назначать киевского митрополита — это право было дано ему в XVII веке тем же Константинополем. Правда, действительно ли такое право можно взять и отменить — непонятно. По мнению Бортника, отозвать “юридические обязательства” аж 1686 года, не отзывая само письмо, — сомнительный шаг». Також наводиться коментар народного депутата України Вадима Новинського.*

6. Видання намагається ілюстративно зобразити територію, на яку розповсюджувалася юрисдикція Київського патріархату станом на 1686 рік, щоби змалювати територію потенційного поширення ставропігії. Карта також супроводжується коментарем Руслана Бортника. Після опису потенційних об'єднавчих кроків до створення єдиної церкви з УПЦ КП, УАПЦ та УПЦ МП авторка статті ставить питання: *«Будут ли теперь захваты храмов?».*

7. У своїй відповіді на це запитання авторка стверджує: *«Эпидемия захватов храмов в Украине шла, даже когда Вселенский патриархат никак не помогал Киевскому. Теперь же, после снятия Варфоломеем анафемы, деятельность УПЦ КП и ее группы поддержки по экспроприации “московских” церквей может только усилиться». Також лунає така теза: «Для чего это делается — можно высказать много разных версий. Но именно такой подход может подвигнуть сторонников Киевского патриархата и националистов (возможно, не без поддержки властей) начать захваты храмов, чтобы, так сказать, “реализовать на практике” автокефалию, которую еще никто не получил. Именно “победоносная” реакция властей и может сподвигнуть стороны конфликта на эксцессы. И это при том, что никакого Томоса еще нет». Закінчується стаття передруком фейсбук-постів Руслана Бортника та журналіста Дениса Поповича, в яких стверджується про уникнення, шляхом прийняття такого кроку, відповідальності Константинополя за розкол церкви.*

II. Регулювання

1. Конституція України

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя.

2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права

Стаття 20

2. Будь-який виступ на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства, повинен бути заборонений законом.

3. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини)

Стаття 10. Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

4. Закон України «Про інформацію»

Стаття 28. Неприпустимість зловживання правом на інформацію

1. Інформація не може бути використана для закликів до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, насильства, жорстокості, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини.

5. Кодекс етики українського журналіста²

6. Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста. Журналісти та редактори повинні здійснювати кроки для

---

² <http://www.cje.org.ua/ua/code>

перевірки автентичності усіх повідомлень, відео- та аудіоматеріалів, отриманих від представників загалу, фрилансерів, прес-служб та інших джерел.

10. Точки зору опонентів, в тому числі тих, хто став об'єктом журналістської критики, мають бути представлені збалансовано. Так само мають бути подані оцінки незалежних експертів.

6. Резолюція ПАРЄ 1003 (1993) «Про етичні принципи журналістики»³

4. Поширення повідомлень має базуватися на принципі достовірності, що забезпечується відповідними засобами перевірки й доказів, а також на неупередженості подання, опису й розповіді. Чутки не повинні бути складовою повідомлень. Заголовки та виклад повідомлень мають відображати сутність представлених фактів і даних якомога точніше.

21. Отже, журналістика не повинна змінювати правдиву й неупереджену інформацію або чесні думки, використовувати їх на користь ЗМІ, намагаючись створити чи сформувані громадську думку, оскільки законність журналістики ґрунтується на ефективній повазі основоположного права громадян на інформацію як складовій поваги демократичних цінностей. Тому журналістика, пов'язана із законними розслідуваннями, обмежується достовірністю й чесністю інформації та думок і є несумісною з журналістськими кампаніями, що проводяться на підставі заздалегідь випрацюваних позицій і спеціальних інтересів.

III. Оцінка дотримання законодавства та професійних стандартів діяльності журналіста

1. У сучасному українському медіапросторі можна відстежувати тенденцію до критики низки ЗМІ як таких, що ретранслюють позицію російської сторони на події, цим самим граючи на ворожому інформаційному полі. Така критика найчастіше супроводжується звинуваченнями в порушенні журналістських стандартів та поширенні такими ЗМІ мови ворожнечі. Водночас, у силу вимог законодавства сектор друкованих та онлайн-медіа залишається поза увагою державних регуляторів. Це є, безумовно, здобутком у сфері медіарегулювання, однак за відсутності ефективних механізмів журналістського саморегулювання дозволяє відповідним медіа бути фактично безконтрольними у своїй редакційній політиці. Зокрема, вони навіть не отримують згуртованої негативної реакції спільноти й не стануть «нерукоподаваними» у професійних колах.

2. Видання «Страна.ua» у моніторингах дотримання журналістських стандартів опинялося серед медіа, які притримувалися їх найменше з-поміж аналізованих⁴. Тим часом ця справа є першою нагодою для Незалежної медійної ради проаналізувати контент цього видання на предмет відповідності професійним стандартам журналістики.

³ <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=16414&lang=en>; переклад українською: <http://cedem.org.ua/library/rezolyutsiya-1003-1993-pro-etychni-pryntsypy-zhurnalistyky/>

⁴ <https://imi.org.ua/monitorings/rezultaty-monitorynhu-zmi-za-rivnem-dotrymannya-profesijnyh-zhurnalistskyh-standartiv-3-j-kvartal-2018-ho/>

3. Одним із основних стандартів, яких має дотримуватися інформаційна журналістика, є стандарт *достовірності подачі інформації*. Стандарту достовірності слід дотримуватися, **щоби кожен факт, наведений у передачі, був перевіреним та підтвердженим належними джерелами перевірки інформації** (п. 4 висновку щодо трансляції телеканалом «UA: Суми» випуску «Видавці коммайна» передачі «Під прицілом» (№ 22 від 18 січня 2018 року)⁵; п. 2 висновку щодо матеріалів стосовно діяльності ГО «Життя» на 5-му каналі та у виданні «ДЕНЬГИ.ua» (№ 25 від 26 березня 2018 року)⁶; п. 6 висновку щодо коментаря Євгена Мураєва про Олега Сенцова на телеканалі «112» (№ 27 від 4 вересня 2018 року)⁷).

Цей матеріал є аналізом рішень Вселенського Собору у Стамбулі й базується передусім на тексті самого рішення. Текст рішення передано правильно та достовірно, онлайн-видання надає змогу дійти до первинного джерела тексту та ознайомитися з ним на офіційному сайті Константинопольського патріархату. Однак невідомим для читача є джерело походження мапи, яка ілюструє території, підконтрольні Київському патріархату станом на 1686 рік, що **не дозволяє верифікувати її та говорити про її достовірність**.

4. Іншим важливим елементом, який має братися до уваги, є збалансованість. **Стандарт збалансованості подання інформації передбачає надання слова всім сторонам із конфліктного питання** (п. 2 висновку щодо сюжету «Отбор судей в Верховный Суд: кто виноват в срыве процесса» у програмі «Подробности» на телеканалі «Інтер» 13 червня 2017 року (№ 17 від 5 липня 2017 року)⁸; п. 6 висновку щодо трансляції телеканалом «UA: Суми» випуску «Видавці коммайна» передачі «Під прицілом» (№ 22 від 18 січня 2018 року)⁹; п. 7 висновку щодо коментаря Євгена Мураєва про Олега Сенцова на телеканалі «112» (№ 27 від 4 вересня 2018 року)¹⁰).

Водночас, у матеріалі, який претендує на роз'яснення читачеві основних позицій рішення Собору, бракує точки зору сторін, які отримали вигоду від цього рішення — а саме представників кліру УПЦ КП та УАПЦ. Задля коментування тематики було взято коментарі та цитати з фейсбук-матеріалів політолога Руслана Бортника, журналіста Дениса Поповича та народного депутата України Вадима Новинського, а також представника УПЦ МП архієпископа Климента (Вечері). Вони транслюють однакову позицію щодо рішення та наголошують, що фактично воно спрямоване на розкол у рамках православної церкви.

5. Окремо варто зупинитися на виборі експертів щодо коментування теми. Позицію УПЦ МП щодо цієї теми очікувалося почути, в той час як Вадим Новинський також сприймається публікою як один із основних меценатів УПЦ МП на теренах України. Однак кваліфікація

⁵ <http://mediarada.org.ua/case/translyatsiya-telekanalom-ua-sumy-vypusku-vydavtsi-kommajna-peredachi-pid-prytsilom/>

⁶ <https://mediarada.org.ua/case/materialy-stosovno-diyalnosti-ho-zhyttya-na-5-kanali-ta-vydanni-denhy-ua/>

⁷ <https://mediarada.org.ua/case/komentar-evhena-murajeva-pro-oleha-sentsova-na-telekanali-112/>

⁸ <http://mediarada.org.ua/case/syuzhet-otbor-sudej-v-verhovnij-sud-kto-vynovat-v-sryive-protseassa-u-prohrami-podrobnosti-na-telekanali-inter-13-cherhvnya-2017-roku/>

⁹ <http://mediarada.org.ua/case/translyatsiya-telekanalom-ua-sumy-vypusku-vydavtsi-kommajna-peredachi-pid-prytsilom/>

¹⁰ <https://mediarada.org.ua/case/komentar-evhena-murajeva-pro-oleha-sentsova-na-telekanali-112/>

Руслана Бортника та Дениса Поповича викликає сумнів, оскільки не зрозуміло, яким чином вони дотичні до церковної тематики.

Як зазначала Незалежна медійна рада у п. 1.2 та 1.4 Рекомендації щодо принципів запрошення гостей і титрування експертів в інформаційно-аналітичній журналістиці (№ 2 від 27 лютого 2018 року)¹¹, залучення експертів є одним із основних інструментів досягнення балансу представлення альтернативних точок зору на проблему через надання незаангажованої думки ззовні, тимчасом як ненадання інформації про експерта, неповне його представлення можна вважати свідомим порушенням норм етики, бо це позбавляє аудиторію повної інформації про експерта й допускає можливість маніпулювати думкою.

Отже, однобокий підбір експертів, кваліфікація низки яких у рамках церковної тематики є сумнівною, свідчить про відсутність збалансованого подання інформації в матеріалі «Страна.ua».

6. На думку Незалежної медійної ради, варто також проаналізувати можливість цього матеріалу спричинити розпалювання ворожнечі. Мова ворожнечі є однією з небагатьох прямо заборонених форм вираження поглядів; заборона виступів на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства, передбачена статтею 20 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права.

У Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № 97(20) згадано таку дефініцію мови ворожнечі: *«Всі види висловлювань, котрі поширюють, розпалюють, підтримують або виправдовують різноманітні форми ненависті, викликані нетерпимістю, зокрема нетерпимістю, що виявляється у формі дискримінації меншин і ворожого ставлення до них»*¹².

Так само «Артикль 19» у Кемденських принципах щодо свободи вираження поглядів та рівності визначає, що забороненою може бути мова ворожнечі, яка спричиняє **неминучий ризик дискримінації**, ворожого ставлення чи насильства щодо осіб, які належать до груп, проти яких спрямована мова ненависті¹³.

7. Окремо слід звернути увагу на позицію Європейського суду з прав людини, Велика палата якого в рішенні у справі *Perincek v Switzerland* вивела низку критеріїв, за якими слід аналізувати, наскільки те чи інше вираження поглядів становило мову ворожнечі. У пп. 205–207 рішення суд пропонує звертати увагу на інтенсивність соціального й політичного контексту, в якому лунало вираження; наскільки вираження в його контексті може розглядатися як виправдання ненависті; та на манеру, в якій було виконано вираження поглядів, а також здатність цього вираження призвести до шкідливих наслідків¹⁴. Аналіз щодо цих критеріїв є найбільш релевантним для цілей цієї справи.

¹¹ <https://mediarada.org.ua/recommendations/2/>

¹² http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_093

¹³ <https://www.article19.org/data/files/pdfs/standards/the-camden-principles-on-freedom-of-expression-and-equality.pdf>

¹⁴ <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-158235>

8. Якщо говорити про контекст, у якому було опубліковано матеріал, то він є частиною публічної дискусії, яка триває в Україні стосовно необхідності створення єдиної помісної автокефальної церкви. З іншого боку, релігійна тематика є достатньо чутливою, а тому межі розсуду щодо обмежень у цій сфері є ширшими (див. п. 66 рішення ЄСПЛ у справі *Murphy v Ireland*)¹⁵.

Щодо безпосередніх слів, використаних у матеріалі, то наскрізною темою статті є наголошення на розколі між УПЦ МП — та УПЦ КП і УАПЦ з іншої сторони. Саме останніх називають розкольниками, а також звинувачують у захопленні та потенційному захопленні церков після рішення Константинопольського патріархату. Для ілюстрації також використовується мапа України, поділена на різноманітні частини. Використання подібних мап уже не вперше в історії українських медіа приховано закликає до розподілу держави — варто згадати відому мапу про сорти українців часів Помаранчевої революції.

Якщо аналізувати здатність цього матеріалу призвести до шкідливих наслідків, то Незалежна медійна рада наголошує, що **методи розпалювання ворожнечі можуть набувати неочевидних словесних форм та створюватися радше з контекстуального сприйняття певного контенту загалом** (висновок щодо випуску передачі «Відкритий мікрофон» на радіо «АКС» від 25 квітня 2016 року (№ 9 від 26 вересня 2016 року)¹⁶; п. 4 висновку щодо трансляції документального фільму «Олесь Бузина: життя вне времени» (№ 15 від 1 червня 2017 року)¹⁷; п. 3 висновку щодо трансляції телеканалом «112» документального фільму «Операція «Паспорт»» (№ 21 від 26 грудня 2017 року)¹⁸). Хоча в цій статті немає прямих закликів до розпалювання міжконфесійної ворожнечі, проводиться чітка лінія поділу між різними конфесіями, робляться спроби налаштувати їх супроти один одного. Потенційно саме така інформація може призвести до відновлення релігійної боротьби в Україні, загострень та екстремізму, в тому числі з використанням фізичного насильства. Варто також зважити й на те, що *ризик шкоди від контенту, який розповсюджується через інтернет, є значно вищим за аналогічний ризик від публікації у пресі* (п. 133 рішення ЄСПЛ у справі *Delfi AS v Estonia*)¹⁹.

Варто зазначити, що цей матеріал був не єдиним у рамках пояснення ЗМІ щодо потенційного отримання томосу. Так, низка інших ЗМІ також оперувала подібними поняттями «розколу» та «кровопролиття»²⁰. Це може свідчити про намір певного сектору медіа створити настрій неспокою у суспільстві, а також про сплановані дії щодо поширення необґрунтованих страхів, непримиренності та провокування внутрішніх конфліктів, що є неприпустимим у теперішніх умовах.

9. З огляду на вказане вище, Незалежна медійна рада вважає, що інформація в матеріалі, опублікованому виданням «Страна.ua», **може провокувати релігійну — а саме**

¹⁵ <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61207>

¹⁶ <https://mediarada.org.ua/case/vypusk-peredachi-vidkrytyj-mikrofon-na-radio-aks-vid-25-kvitnya-2016-roku/>

¹⁷ <https://mediarada.org.ua/wp-content/uploads/2017/05/Bezymyannyij-390x240.png>

¹⁸ <https://mediarada.org.ua/case/translyatsiya-telekanalom-112-dokumentalnoho-filmu-operatsiya-pasport-2/>

¹⁹ <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-155105>

²⁰ <https://imi.org.ua/articles/tomos-v-ukrains-kykh-novynakh-ie-ma-zhe-ie-chy-nemaie/>

міжконфесійну — ворожнечу між прихожанами УПЦ МП та прихожанами УПЦ КП й УАПЦ, всупереч вимогам законодавства України.

IV. Висновки

Незалежна медійна рада вважає, що в матеріалі «“Под громкие аплодисменты не дали Томос”». Что означают решения Константинополя по Украине» на сайті «Страна.ua» допущено порушення стандартів достовірності та збалансованості подання інформації, а також вимог статті 28 Закону України «Про інформації» щодо заборони використання інформації для розпалювання релігійної ворожнечі.

Результати голосування: «За» — 8;

«Проти» — 0;

«Утримуюсь» — 0.

Голова Незалежної
медійної ради

Наталія Лигачова

Секретар Незалежної
медійної ради

Ігор Розкладай